УНИВЕРСИТЕТ
ПО АРХИТЕКТУРА
СТРОИТЕЛСТВО
И ГЕОДЕЗИЯ

бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София
тел.: +359 884 951 079
e-mail: office_far@uacg.bg; https://uacg.bg

АРХИТЕКТУРЕН ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРСИТЕТ
по Архитектура, Строителство и Геодезия
1046 София, бул. „Хр.Смирненски“ № 1
Регистрационен индекс и дата
830 | 18.12.2025

РЕЦЕНЗИЯ

От: доц. д-р арх. Анета Василева
Катедра “История и теория на архитектурата”, Архитектурен факултет, УАСГ

Относно: дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 5.7. Архитектура, строителство и геодезия, научна специалност „Опазване, реставрация и адаптация на паметниците на архитектурата“

Автор: арх. Десислава Ковачева, докторант към катедра “История и теория на архитектурата”, Архитектурен факултет, УАСГ

Тема: Площадите като част от културното наследство на съвременния град. Случаят София

Научен ръководител: проф. д-р арх. Йорданка Кандулкова

Основание за изготвяне на рецензията: член на Научното жури, назначено със Заповед № 837 / 6.11.2025 г. на Ректора на УАСГ и рецензент с решение на Научното жури от първото му заседание (11.11.2025)

Въведение

Градовете са места, където непознатите се срещат, както някога бе отговорил социологът Ричард Сенет на въпроса „Какво е град?“. Срещата с (непознати) хора е вид граждански дълг, а къде се случва това? Първо и най-лесно в градските открити, празни пространства.

Точно това е изходната позиция в дисертационния труд на арх. Десислава Ковачева – един труд със силен социален заряд и с ясно формулирана още в заглавието тема: „Площадите като част от културното наследство на съвременния град”. Именно умишлено търсената връзка между опазване и градско планиране отличава подхода на авторката към темата, защото през площадите тя коментира културното наследство в съвременния град въобще и отново през площадите развива своя теза за управлението и опазването на градовете по принцип. Това прави дисертационния труд не просто навременен, а болезнено актуален с едновременно научна и практическа приложимост.

Затова, предхождайки подробния анализ и оценка на представения труд, считам за необходимо да откроя три постижения, които заслужават внимание още в началото.
Първо, това е ясната авторова позиция, от която арх. Ковачева прави своя анализ – социално ангажиран нов урбанизъм, преплетен с разширяващите се,

инклузивни представи що е то културно наследство. Ясна е и тезата й: „Свободното („празно") пространство е част от ценностите на средата. Трябва да го пазим и развиваме умно". Интересни са й градските процеси и особено хората. Авторката изявява културното наследство и опазването в цялата му многоаспектност като шампион в създаването на качествена градска среда – в конкретния случай през „празните пространства" на площадите, но всъщност по принцип. „Изследването на площадите не е само урбанистичен процес, а културно осъзнат акт", пише арх. Ковачева. Той е „насочен към съхраняването на духа на мястото. Само чрез комбиниране на различни методи и активно включване на обществото може да се идентифицират и съхраняват ценностите на тези пространства".

Второ, това е многообразието от приложени теоретични методи за изследване и анализ на ценностите на площадите, които всъщност обхващат представителна извадка теориите, касаещи градските пространства (Ноли, Линч, Кълън, Роу, Кьотер, Транцик, Уайт, Геел).

Трето, това е увереното позициониране на опазването на културното наследство сред ключовите политики за създаване и развитие на качествена градска среда (така формулираната от авторката концепция за градско развитие, основано на културното наследство).

1. Актуалност и значимост на темата

Темата е с непреходна актуалност, защото качествената среда в историческите центрове на градовете неминуемо е свързана с опазване на културното наследство в неговия по-широк смисъл, в извличане на идентичността на мястото и в работа с контекста и социалната тъкан. Това важи и за площадите, безсъмнено, защото те са неизбежна част от центъра на всеки исторически град, но отново – дисертацията отваря възможността за по-широко приложение на направените анализи, което отчитам като плюс.

Конкретно в случая София трудът е особено актуален, защото публичните пространства на столицата все още не са намерили адекватния модел за тяхното опазване и развитие, базиран на идентичност, контекст и внимателен анализ на физическата среда и социалните взаимодействия.

2. Цел, задачи и методология на дисертацията

Авторката дефинира многоаспектна цел на своето изследване: да открои площадите в историческата градска тъкан като част от културното наследство на съвременния град, да очертае стъпките за опазването и управлението им и да изведе по емпиричен път нов модел за управление на промяната в градските пространства (в частност площадите). Поставените задачи за постигане на тази цел са на пръв поглед многобройни, но всъщност могат да бъдат сведени до задачите, които качественото опазване на който и да е елемент от градската среда предполага: анализ, оценка и разработване на модел за опазване чрез управление на процесите. Използваната методология също е логична и обоснована: архивни и теренни проучвания, проучвания на нормативната уредба, интервюта, систематизиране и анализ и проучване на

добри практики. Тук бих изтъкнала като една пропусната възможност разширяването на методологията отвъд стандартните описателни подходи чрез включването на повече интердисциплинарни инструменти от сферата на социологията, градската антропология и културологията, защото трудът го предполага. Правя тази бележка с ясното съзнание, че това би увеличило значително обхвата и обема на дисертацията, но би било удачен път за развитие на темата в бъдещи публикации на авторката.

3. Структура и съдържание

Дисертационният труд е в обем от 370 страници (322 стандартни машинописни страници). Има общо 330 фигури (схеми и снимки), от които 43 авторски схеми и 79 авторски снимки. Съдържанието е ясно структурирано във въведение, пет глави и заключение, а всяка глава отделно има логична структура с въвеждаща част, подтеми и обобщение, както и много добре подбран, често авторски илюстративен материал.

Въведение

В тази част се аргументира необходимостта и актуалността на изследването и се представят неговите обект и предмет. Изложена е основната теза. Дефинирани са задачите, обхвата и рамката на изследването. Изясняват се използваните методи, както и се прави обзор на обема, структурата и съдържанието на труда.

Глава 1. Градската среда и хората

В тази първа основна част на дисертацията се разглежда градската среда като система, съставена от градска и социална тъкан, с акцент върху нейното преживяване и начина, по който хората я възприемат и обитават. Още тук арх. Ковачева въвежда социалния аспект в изследването си, които ще бъде проследим до края на труда. Допълнително, анализът е уплътнен с въвеждането на подтеми като:

- Градска морфология
- Архитектурна психология
- Мултисетивно преживяване
- Феноменология
- Genius Loci или „духът на мястото"
- Исторически пейзаж

Още тук се въвеждат подтемите за паметта на градовете, за колективната памет и колективната идентичност като неделима част от преживяването на градската среда от хората.

Глава 2. Площадите като елемент на градската среда

Тук авторката прави систематичен анализ на площада като „двойнствен играч в градската среда" – едновременно физическа среда и социална сцена. Проследява се историческото развитие на площадите през вековете, площадите биват категоризирани спрямо пространствените им характеристики и анализирани спрямо тяхната функционална и социална същност. Анализирани са и елементите на площада. Отново ясно проследима е

тезата на Десислава Ковачева, че всичко в градската среда е носител на многопластови смисли и социални значения – включително площадите.

Глава 3. Изследване на ценностите на площадите

Тук чрез поредица от исторически, теоретични, практични и нови методи и инструменти е очертана палитрата от възможности за документиране и изследване на площадите в един комплексен подход. Именно в тази глава авторката предлага една много изчерпателна и актуална извадка от теории за градското пространство – от образа на града по Кевин Линч през менталното картографиране, възприятието на пространството в движение по Гордън Кълън, метода на колажа по Колин Роу и Фред Кьотер, теорията за изгубеното пространство по Роджър Транцик до диаграмата на мястото по Уилям Уайт и идеята за градове за хората на Ян Геел.

Заключението тук – "Изследването на площадите не е само урбанистичен процес, а културно осъзнат акт, насочен към съхраняването на духа на мястото. Само чрез комбиниране на различни методи и активно включване на обществото може да се идентифицират и съхраняват ценностите на тези пространства" – допълва последователно основната теза на труда.

Глава 4. Опазване на площадите

В тази глава се въвежда темата за културното наследство на XXI век и предизвикателствата пред опазването в нашето съвремие. Проследено е развитието на концепцията за градско наследство и политиките за неговото опазване. Главата е илюстрирана с богат материал от примери за добри практики за комплексно опазване на площадите в чужбина и очертаване на българския опит. Тази глава е ключова за дисертацията, защото именно тук авторката развива своя теоретичен модел за „опазване чрез управление на промяната", който след това ще бъде тестван в случая София.

Глава 5. Историческите площади на София

В последната глава вече сме в София. Десислава Ковачева изследва урбанистичната идентичност на града, идентифицира площадите в историческия център на столицата и тества своя теоретичен модел за опазване чрез управление на промяната, разработен в предходната глава, върху площад „Народно събрание". Площад „Народно събрание" е избран като казус за приложението на модела въз основа на набор от критерии, които доказват неговата значимост и комплексност. Изводът на авторката е, че „в контекста на съвременния град става все по-необходимо изграждането на последователна и дългосрочна стратегия за управление и използване на публичните пространства, която да осигурява разнообразие от преживявания и да съхранява духа на мястото". Извод, който би било добре да видим приложен в градските политики и във визията за развитие на всеки град в България, включително, разбира се, и на София.

Приноси на дисертационния труд и перспективи за развитие на темата

В тази част са представени научно-теоретичните и научно-приложните приноси, както и са очертани възможностите за развитие на темата.

Публикации, свързани с изследването

Авторката има две самостоятелни публикации и една публикация в съавторство по темите и проблемите, разглеждани в дисертационния труд. Те са публикувани в периода 2018 - 2019 г. в колективни сборници и в Годишника на УАСГ. Две от публикациите са на български и една – на английски език.

Участия в научни конференции, обучения и семинари, свързани с дисертационния труд

Десислава Ковачева представя сериозен списък от различни свои участия в три конференции, в седем български и международни проекта и в поредица допълнителни курсове и обучения, свързани с темата на нейния труд. Те са в периода от 2015 до 2025 г. и показват устойчивия й интерес към изследваната материя.

Библиография

Използвани са 231 източника на кирилица и латиница, включително електронни.

4. Научни приноси и значимост

Приемам напълно заявените от арх. Десислава Ковачева приноси. Отново подчертавам допълнителната обществена значимост на труда като аналитична база за нови градски политики и създаване на съвременни визии за развитие на градовете и опазване на тяхната специфика. Трябва да подчертая и високото ниво на общото графично оформление и интересния авторски илюстративен материал, който има своя собствена, отделна значимост.

5. Препоръки

Ще завърша с няколко препоръки.

1. Препоръчвам на авторката да продължи изследванията си по темата на дисертационния труд и да засили научно-приложния му характер, защото той има потенциал да бъде използван успешно на различни нива в местната власт за градско планиране;
2. Бих засилила заложения вече интердисциплинарен момент в труда и бих окуражила авторката да продължи изследванията си съвместно с други, гранични специалности, които също са ключови за съвременното градско планиране (социология, градска антропология, културология, философия и други). В тази връзка интересно би било още по-задълбоченото развитие на подтемата за градската памет, за паметта и идентичността въобще в градовете.
3. Бих препоръчала допълнително разработване на теоретичния модел за опазване чрез управление на промяната, който предполага още по-голям

размах и откъсване от малкия мащаб и дребните мерки, отвъд директното „проектиране" към истинска визия за промяната.

Заключение

В заключение ми се иска да завърша с един не толкова популярен цитат от американския архитект Луис Съливан. Освен баналното вече клише "Формата следва функцията", Съливан казва и още нещо важно: „Архитектурата ни отразява толкова точно, колкото и огледалото" (Architecture reflects truly as a mirror). Тук Съливан има предвид факта, че физическата среда (пейзаж, архитектура, градска среда), която едно общество конструира, е пряко отражение на културата на обитаване и на историческите напластявания, случили се във времето. Архитектурата на населените места е обемно изражение на политиката и способността на хората да живеят заедно.

Дисертацията на Десислава Ковачева е именно такова огледало – на актуалните теми и проблеми, които трябва да вълнуват съвременното опазване, за да бъде то чувствителна, социално-отговорна и смислена част от съвремието ни.

Десислава Ковачева използва площадите като микроисторически ключ, през който да развие своята теория що е то съвременно опазване. Намирам това за крайно интригуващо – защото вплитайки установени и нови подходи, тя всъщност улавя пулса на промяната в дисциплината и това бих отличила като отделен, но в никакъв случай не маргинален принос на нейния труд.

Във връзка с гореизложеното, в качеството ми на член на Научното жури и рецензент на дисертационния труд давам своя положителен вод "ЗА" присъждането на образователната и научна степен "ДОКТОР" на арх. Десислава Ковачева в професионално направление 5.7. Архитектура, строителство и геодезия, докторска програма 02.17.02 „Опазване, реставрация и адаптация на паметниците на архитектурата"

София
18.12.2025 г.

Член на Научното жури:

/доц. д-р арх. Анета Василева/